

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף טז

(בעמוד הקודם)

הגמרא ממשיכה לעסוק בפירוש ספר איוב:

ויהי היום ובניו ובנותיו: נאמר באיוב "וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו וּבָנוֹתָיו אֹכְלִים וְשׂוֹתִים יַיִן בְּבֵית אַחֵיהֶם הַבְּכוֹר: {יז} וּמִלֶּאֱפָ בָּא אֵל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הֲבִיךָ הִיוּ חֲרָשׁוֹת וְהֶאֱתַנּוֹת רַעוֹת עַל יְדֵיָהֶם". הגמרא מבארת איך יתכן שהבקר חורשות את השדה ומיד אחר כך כבר צומח היכול והאתונות אוכלות אותו?

א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין העולם הבא: כלומר מעין ימות המשיח שאז יהיו הריון ולידה ביום אחד. וכך גם יהיה בחרישה וצמיחה. [בילקוט שמעוני מובאת גירסה שרבי יוחנן הביא את הפסוק "הֲנֵה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְנִגְשׁוּ (-) וּנְפֹגְשׁוּ חֹרֶשׁ בְּקִצְרוֹ"].

עוד זה מדבר וזה בא: נאמר בהמשך הפסוקים שם (פרק א): "עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר אֵשׁ אֱלֹהִים נִפְלְאָה מִן הַשָּׁמַיִם וַתִּבְעַר בְּצֹאן וּבְנֹעָרִים וַתֹּאכְלֵם וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: {יז} עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר כְּשֵׁדִים שָׁמוּ שְׁלֹשָׁה רְאָשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמָלִים וַיִּקְחוּם וְאֵת הַנֹּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרַב וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: {יח} עַד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר בְּנִיָּה וּבְנוֹתֶיךָ אֹכְלִים וְשׂוֹתִים יַיִן בְּבֵית אַחֵיהֶם הַבְּכוֹר: {יט} וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה מֵעֵבֶר הַמְדָּבָר וַיָּגַע בְּאַרְבַּע פְּנוֹת הַבַּיִת וַיִּפֹּל עַל הַנֹּעָרִים וַיָּמוּתוּ וַאֲמַלְטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: {כ} וַיִּקָּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מְעִילוֹ וַיִּגְזַ אֶת רֹאשׁוֹ וַיִּפֹּל אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ: {כא} וַיֹּאמֶר עָרַם יִצְאֲתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרַם אֲשׁוֹב שָׁמָּה ה' נָתַן ה' לָקַח יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ: {כב} בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב וְלֹא נָתַן תַּפְּלָה לְאֱלֹהִים".

(פרק ב) {א} וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל ה': {ב} וַיֹּאמֶר ה' אֵל הַשָּׁטָן אִי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת ה' וַיֹּאמֶר מִשָּׁט בְּאָרֶץ וּמִהַתְהַלֵּךְ בָּהּ".

הגמרא מבארת - **אמר לפניו רבש"ע וכו'**: כפי שהובא בדף הקודם.

ויאמר ה' אל השטן: "ויאמר ה' אל השטן השמת לך אל עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק בתמתו **ותסיתני בו לבלעו חנם**". על כך אמר רבי יוחנן - **אלמלא מקרא כתוב וכו'**: כביכול הקב"ה הוא אדם שאפשר להסית אותו. כוונת הדברים שהשטן קטרג שאיוב עובד את ה' שלא לשמה וכפי שאמר השטן (בפרק א, ט) "**ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים?**"

במתניתא תנא יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה: השטן עצמו מתעה את האדם ומביא אותו לידי ניסיון, ולאחר שהאדם חוטא הוא מקטרג עליו שחטא, ולאחר מכן הוא מקבל רשות להעניש אותו והוא בעצמו הורג אותו.

ויען השטן וכו': "ויען השטן את ה' ויאמר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו: {ה} אולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פניו יברכה: {ו} ויאמר ה' אל השטן הנו כידך אך את נפשו שמר".

אמר רבי יצחק קשה צערו של שטן יותר משל איוב, משל לעבד שאמר לו רבו שבור חבית ושמור את יינה: כלומר השטן היה צריך לעשות דבר כמעט בלתי אפשרי. הוא היה צריך לייסר את איוב בייסורים קשים ביותר, אך רק עד הגבול שאיוב מסוגל לסבול, כדי שהוא לא ימות.

אמר ר"ל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות: וכמו שמוכח למעלה שהוא מתעה את האדם הוא מקטרג עליו והוא הורג אותו. הגמרא מביאה את המקורות לכך.

הוא יצר הרע - כתיב התם רק רע כל היום: על היצר הרע נאמר "וכל יצר מחשבת לבו **רק רע כל היום**". ולומדים מהמילה 'רק' שנאמרה לגבי יצר הרע ולגבי השטן באיוב, שהשטן הוא גם יצר הרע.

הוא מלאך המות - דכתיב "אך את נפשו שמור" אלמא בדידיה קיימא: מכך שהוטל עליו התפקיד להיזהר לא להרוג את איוב, מוכח שהדבר תלוי בידו, כי הוא משמש גם כמלאך המות.

א"ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו וכו': השטן ראה שהקב"ה אוהב את איוב והוא חשש שמא חס ושלום הקב"ה ישכח את האהבה שלו לאברהם אבינו, ולכן הוא קטרג על איוב.

ופנינה הרגיזה את חנה כדי שהיא תתרעם על כך שהיא עקרה ותתפלל לה' ותזכה בילדים.

דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא, אתא שטן נשקיה לרעיה: רב אחא בר יעקב דרש את דברי רבי לוי שהשטן התכוין לשם שמים, ובא השטן ונישק את רגליו.

”בְּכֹל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בְּשִׁפְתָיו”: מהפסוק משמע שרק בדיבור הוא לא חטא אבל במחשבתו הוא כן חטא. ורבא מבאר. איוב חשב **”אֶרְצָךְ נִתְּנָה בְּיַד רָשָׁע, פְּנֵי שִׁפְטֵיךָ יִכְסֶה, אִם לֹא אֶפְּזֵא מִי הוּא”** כלומר מי הוא שעושה זאת? הקב”ה. ורבא מבאר את המחשבה הזו – **”ביקש איוב להפוך קערה על פיה”** כלומר שאין דין ואין דיין והקב”ה לא משגיח על העולם.

אמר ליה אביי – לא דבר איוב אלא כנגד השטן: אביי חולק על רבא ומסביר שדברי איוב הללו נאמרו על השטן הרשע שהוא עושה זאת.

כתנאי: מחלוקת אביי ורבא היא כבר מחלוקת קדומה של תנאים.

”על דעתך כי לא ארשע ואין מיִדך מציל”: כך אמר איוב. וביאר רבא שאיוב אמר – הכל נעשה על דעתך ורצונך רבש”ע. ואם היית רוצה, לא הייתי רשע, ובגלל שהחלטת שאני אהיה רשע, אין לי אפשרות להינצל מהעונש שלך. ובכך רצה איוב לפטור את כל העולם מלעמוד בדین על מעשיהם, כי הם אנוסים במה שהם עושים. בגלל שהקב”ה ברא את הבהמות הטהורות שיש להם סימן טהרה (פרסה סדוקה) והוא ברא את הבהמות הטמאות שיש להם סימן טומאה (פרסות אטומות), וכמו כן הוא ברא צדיקים עם יצר טוב, ורשעים עם יצר רע שגורם להם לעשות רע.

ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב: ומה ענו חבריו של איוב לטענתו? התשובה – **”אָף אַתָּה תִּפְּרֵךְ יִרְאָה וְתִגְרַע שִׁיחָה לְפָנַי אֶל”** בדברים שלך אתה מסיר את היראת חטא מכני האדם, ואתה מניע אותם מלהתפלל לקב”ה. כי האמת שלאדם יש בחירה לגבור על היצר הרע שלו על ידי התורה, שעל ידה הוא נעשה צדיק.

דרש רבא מאי דכתיב ”ברכת אוֹבַד עָלַי תְּבֵא וְלֹב אֶלְמִנָה אֲרִנִין”: כך אמר איוב. והיינו שאם הוא היה רואה שדה של יתומים שהולכת לאיבוד, הוא היה משביח אותה והיתומים היו סבורים כאילו הוא גוזל אותה מהם, אבל הוא היה מחזיר להם אותה משוכחת והם היו מברכים אותו. וכשהיה רואה אלמנה שלא רוצים להתחתן איתה הוא היה אומר שהיא קרובת משפחה שלו וכך היא היתה מצליחה למצוא שידוך.

לו שְׁקוּל יִשְׁקַל כְּעֵשִׂי וְהִתִּי בְּמֵאזְנִים יִשְׂאוּ יָחַד: איוב אמר - אם ישקלו בכף מאזניים אחת את הייסורים שלי ובכף השניה את העבירות שלי, נראה מי מהן תכריע.. (מהרש"א). אמר על כך רב - 'עפרא לפומיה דאיוב' (= עפר לפיו של איוב), וכי הוא חבר של הקב"ה? כי הוא מדבר לקב"ה כאילו הוא מתווכח עם חבר שלו 'בוא נשקול ונבדוק מי חייב למי'...

לא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו : איוב אמר - אין מישהו שיוכל לברר מי מבין שנינו צודק. על כך אמר רב - 'עפרא לפומיה דאיוב' וכי האם יש עבד שמוכיח את רבו?!

"בְּרִית כָּרְתִי לְעֵינֵי וּמָה אֶתְבוֹנֵן עַל בְּתוּלָה": אמר איוב. אמר על כך רבא שאיוב רק לא הסתכל על נשים אחרות, ואילו אברהם אפילו על אשתו לא הסתכל. כי רק כאשר הם התקרבו למצריים נודע לו שהיא אשה יפת מראה.

"כָּלָה עָנָן וַיִּלַּךְ כֵּן יוֹרֵד שָׁאוּל לֹא יַעֲלֶה": איוב אמר שכמו שהענן הולך ונעלם, כך אדם שמת לא עולה מהשואל. אמר על כך רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים.

"אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרָה יִשׁוּפְנִי וְהִרְבָּה פְּצָעֵי חַנָּם": כך אמר איוב. אמר על כך רבה - איוב בסערה חרף וכו'.

בסערה השיבוהו דכתיב "ויען ה' את איוב מן הסערה" וכו': "ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר: מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת: אָזַר נָא כְּגֹבֵר חֲלָצִיף וְאֲשָׁלַף וְהוֹדִיעֵנִי". כלומר אני אשאל אותך שאלות ונראה אם תהיה לך תשובה.

נימין - שערות.

"מִי פִלַּג לְשִׁטָּף תְּעֹלָה וְדָרָךְ לַחֲזִיז קְלוֹת": הקב"ה ממשיך ואומר לו - הרבה טיפין בראתי בעבים (= בעננים) ולכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס (= תעלה) בפני עצמה וכו'.

שאלה: מאי משמע דהאי תעלה לישנא דדפוס היא: מניין ש'התעלה' האמורה, הכוונה לתבנית דפוס שדרכה עוברת טיפת המים?

תשובה: אמר רבה בר שילא דכתיב "ויעש תעלה כבית סאתים זרע (סביב למזבח)": אליהו הנביא בנה בהר הכרמל מזבח כנגד נביאי הבעל, וסביב למזבח הוא עשה תעלה ומילא אותה במים.

“**יְדַרְךָ לַחֲזִיז קָלוֹת**”: הגמרא מבארת את המשך הפסוק הנ”ל – הרבה קולות בראתי בעבים וכו’.

“**הִיִּדְעָתָ עַת לָדַת יַעֲלִי סָלַע חִלָּל אֵילוֹת תִּשְׁמַר**”: הגמרא מבארת את החלק הראשון של הפסוק – יעלה זו אכזרית על בניה וכו’.

“**חִלָּל אֵילוֹת תִּשְׁמַר**”: הגמרא מבארת את המשך הפסוק הנ”ל – אילה זו רחמה צר וכו’.

“**אִיּוֹב לֹא בָדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא כְהַשְׁכִּיל**” (וּכְתִיב [אִיּוֹב מִבְּזִיחַ] כִּי לֹא דִבַּרְתָּם אֵלַי כְּנֹגֵה עַבְדֵי אִיּוֹב) – אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו: כלומר אדם לא נתפס על מה שהוא אומר מכובד צערו, כי אין דעתו מיושבת עליו מחמת הצער. (רב”ג).

“**וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רְעֵי אִיּוֹב אֶת כָּל הָרַעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו, וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, אֲלִיפִז הַתִּימָנִי וּבְלִדָּד הַשׁוּחִי וְצוֹפֵר הַנְּעֻמִּיתִי, וַיִּנְעְדוּ יַחְדָּו לְבֹא לָנוּד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ**”: ומכאן לומדים שלמרות שכל אחד מהם גר במרחק של 300 פרסה מחבירו, בכל זאת שלושתם נכנסו באותו זמן בשער אחד כדי לבקר את איוב ולנחמו. ומהיכן הם ידעו את אשר אירע לאיוב? יש אומרים שהיו להם כתרים, ובכל כתר היו שלושה פרצופים, ובכל פרצוף חקוק שמו של אחד מהחברים, וכשבאים ייסורים על אחד מהם פרצופו משתנה. ויש אומרים שהיו להם שלושה אילנות, ובכל אילן חקוק שמו של אחד מהחברים, וכשהאילן היה נובל היו יודעים שבאו על החבר ייסורים.

אמר רבא: זה מה שרגילים האנשים לומר – ‘או חבר כחברי איוב או למות’, כלומר אם אין לאדם אוהבים, עדיף לו שימות.

נאמר בפרשת בראשית – “**וַיְהִי כִי הִחַל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאָדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם**”: לדעת רבי יוחנן “לרוב” הכוונה שכשנולדת בת רביה באה לעולם, שע”י הבנות מתרבים בני האדם בעולם, ולדעת ריש לקיש הכוונה שמריבה באה לעולם, וכפי שלמדנו במס’ יבמות (סג.) שאם לא זכה האדם האשה היא ‘כנגדו’.

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: לשיטתך שכשנולדת בת רביה באה לעולם, מדוע לאחר שהקב”ה החזיר לו את כל מה שהיה לו בכפלים לא היו לו כפול בנות אלא היו לו שלוש כמו לפני כן? אלא בהכרח שע”י בנות באה מריבה לעולם ולכן הקב”ה לא הכפיל את בנותיו.

אמר לו נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופי: אמנם לא נכפלו מספר בנותיו אבל הן הוכפלו ביופי, ואין לך כפל טוב ממנו. [שכיון שהן היו מכוערות, עדיף היה לו שהן יוכפלו ביופי מאשר יוכפלו במספר - ריטב"א].

קציעה: מין בושם.

קרן הפוך, אמרי דבי רבי שילא שדומה לקרנא דקרש: שהיא היתה דומה לחיה ששמה 'קרש' שיש לה קרן אחת, וקרנה משחיר.

מחיינו עלה במערבא, קרנא דקרש לקותא היא: בארץ ישראל צחקו על הפירוש הזה, שהרי הקרן של ה'קרש' צבעה לקוי ואינו יפה, וא"כ לא יתכן שזה השבח של בתו.

אלא אמר רב חסדא ככורכמא דרישקא במיניה: 'קרן הפוך' הכוונה שהיא היתה דומה לכרכום הגדל בגינה שהוא מעולה יותר משאר הכורכומין, כלומר שהיא היתה יפה יותר משאר נשים, והיא נקראה 'קרן הפוך' כמו שנאמר "כי תקרעי בִּפְּוֹ עֵינַיךְ".

רבי שמעון ברבי: רבי שמעון בנו של רבי נולדה לו בת, חלשה דעתו שלא נולד לו בן, אמר לו אביו - רכיה באה לעולם, אמר לו בר קפרא - אבא שלך ניחם אותך בתנחומים של הבל, שהרי למדנו בכרייתא שאף שצריך בעולם גם זכרים וגם נקבות, אבל אוי לו למי שבניו נקבות, וכן למרות שצריך בעולם גם מוכר בשמים וגם בורסי (= מעבד עורות שריחם רע מאוד), אבל אוי לו למי שאומנתו בורסי. [יש במפרשים הרבה ביאורים לעניין זה, ואין הדבר כפשוטו, אלא שרבי שמעון הצטער על שהפסיד את מצוות פדיון הבן, או שהכוונה למי שבניו נקבות דהיינו שהבנים שלו אינם מושלמים אלא חסרים כנקבה, ועוד כמה ביאורים].

כתנאי: נחלקו התנאים האם לידת בת הוא דבר טוב או לא, שנאמר לגבי אברהם "וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו וַיְהִי בָרָךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּכָל", ונחלקו התנאים האם הברכה היא בזה שלא היתה לו בת, או הברכה היא שהיתה לו בת, או שהיתה לו בת ששמה היה "בכל".

ר' אלעזר המודעי אומר: הכוונה שאברהם היה בקי במהלך המזלות והשעות, וכל מלכי מזרח ומערב היו משכימים לפתחו לשאול ממנו עצות, וזו הברכה.

אמר אביי היינו דאמרי אינשי, אידלי יומא אידלי קצירא: זה מה שהאנשים רגילים לומר - 'כאשר מגביה היום והחמה זורחת אז מיקל החוליו', בגלל האבן הטובה שתלויה בחמה.

דבר אחר שלא מרד עָשׂו בימיו, דבר אחר שעשה ישמעאל תשובה בימיו: כלומר וזו הברכה שה' בירך את אברהם.

מה עדשה זו אין לה פה אף אָבֵל אין לו פה: כשם שלעדשה אין סדק אלא היא סגורה מכל הצדדים, כך לאבל אין 'פה' שהוא יושב בדממה.

מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם: כשם שעדשה עגולה כך האבילות מתגלגלת כגלגל ומחזרת על כל האנשים שבעולם ואף אחד לא יכול להינצל מזה.

מאי בייניהו? מה הנפקא מינה בין הטעמים הנ"ל? איכא בינייהו לנחומי בביעי: אם הטעם הוא משום עדשה, הרי שאפשר לנחם את האבל במאכל של ביצים שגם להם אין פה, אבל אם הטעם הוא משום גלגל הרי ביצים אינם עגולים כגלגל, ואי אפשר לנחמו בביצים.

אמר רבי יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום: עָשׂו עבר חמש עבירות ביום שמת אברהם.

ושט את הבכורה: ביזה את העבודה שהיתה אז בבכורות (= רק לאחר חטא העגל העבודה שבמשכן ובמקדש עברה לכהנים).

וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות: עשו אמר "הֲנֵה אֶנְכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלִמָּחָה זֶה לִי בְכֹרָה", כלומר שלא האמין בתחיית המתים ולכן לא היה אכפת לו ממה שיקרה לאחר מותו.

ושעשה ישמעאל תשובה בימיו מנלן: מנין שישמעאל עשה תשובה בימי אברהם? תשובה: כי הא דרבינא ורב חמא בר בוזי היו יושבים לפני רבא, ורבא היה מנמנם, אמר רבינא לרב חמא בר בוזי - האם זה נכון שאמרתם שכל מיתה שנאמרה עליה בתורה לשון גויעה (כגון "וַיָּגוּעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם", ועוד) היא מיתתם של צדיקים? ענה לו רב חמא בר בוזי - כן. שאל אותו רבינא - והרי לגבי דור המבול שהיו רשעים נאמר "וַיָּגוּעַ כָּל בְּשָׂר" ענה לו רב חמא בר בוזי - אני אמרתי שבמקום שנאמר "וַיָּגוּעַ וַיָּאָסֶף" (כגון "וַיָּגוּעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבַע וַיָּאָסֶף אֶל עַמּוּיוֹ",

ועוד) זו היא מיתתם של צדיקים. שאל אותו רבינא - והרי לגבי ישמעאל שהיה רשע נאמר "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמַעְאֵל... וְיָגַע וְיָמַת וְיֵאָסֵף אֶל עַמּוּיוֹ?"

תוך כדי כך התעורר רבא ואמר להם - דרדקי! (= בחורים שעדיין לא הגעתם לסכרא), כך אמר רבי יוחנן, ישמעאל עשה תשובה בחיי אברהם אביו, ולכן נאמר בו 'גויעה ואסיפה', שנאמר לגבי מיתת אברהם "וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמַעְאֵל בְּנָיו", דהיינו שישמעאל כיבד את יצחק והוליכו לפניו, ומכאן שעשה תשובה.

שאלה: **ודילמא דרך חכמתן קא השיב להו:** אולי ישמעאל לא הקדים את יצחק לפניו, אלא הפסוק כתב אותם לפי סדר חכמתם?

תשובה: **אלא מעתה:** א"כ לגבי מיתת יצחק שנאמר "וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֶשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנָיו", וכי הפסוק כתב אותם כדרך חכמתם? אלא בהכרח שהפסוק כתב שישמעאל נתן ליצחק להקדים אותו לפניו, ומכאן רואים שהוא נתן ליצחק להנהיג אותו, ומכך שהוא נתן לו להנהיג אותו משמע שהוא עשה תשובה בימי אברהם.